

комерційних юридичних осіб – у господарському процесі. У публічних звинуваченнях юридична особа може висувати звинувачення, підтримувати їх та відповідати.

В юридичній літературі вказуються й інші ознаки, зокрема: *наявність самостійної волі (?)*, яка не збігається з волею учасників, що досить сумнівно, оскільки категорія воля – властивість лише фізичної особи, та така ознака може призвести до ігнорування юридичною особою волевиявлення засновника. Також вказується на ознаку *незалежності існування* юридичної особи від учасників, які входять до її складу, що ігнорує право засновників на припинення юридичної особи.

Кожна із цих ознак має своє призначення, а всі разом вони утворюють правову конструкцію юридичної особи.

На підставі наведеного *юридичною особою є* організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, наділена майном загальною цивільною правоздатністю і дієздатністю, у тому числі й процесуальною, може від свого імені набувати суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, здатна відповідати за своїми зобов'язаннями. При відсутності однієї з ознак засновники повинні її припинити.

Зазначений погляд на проблему може слугувати меті тлумачення юридичної особи, викладання, та вдосконалення законодавства і протидії тим юридичним особам, які ведуть сумнівний бізнес і не здатні виконувати свої зобов'язання та нести майнову відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Советское гражданское право: учебник. В 2-х т. Т.1 / Илларионова Т.И., Кириллова М.Я., Красавчиков О.А. и др.; под ред. О.А. Красавчикова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М.: Высш.шк. 1985. – 544 с.
2. Кочергіна К.О. Зміст організаційно-правових форм підприємницьких товариств: інтереси, функції, правові засоби: автореф. дис.на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук. спец.: 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / К.О. Кочергіна. – Х. – 2005, – 20 с.
3. Гражданское и торговое право зарубежных государств: учебник / Отв. ред. Е.А. Васильев, А.С. Комаров. – [4-е изд., перераб. и доп.]. В 2-х т. –Т.1. – М.: Межд. отношения, – 2008. – 640 с.
4. Гражданское право. Часть первая: учебник / Под ред. А.Г. Калпина, А.И. Масляева. – М.: Юрист, 1997. – 560 с.
5. Красавчиков О.А. Категории науки гражданского права. Избранные труды: в 2-х т. / О.А. Красавчиков. – Т. 2. М.: Статут, 2005. – 494 с.
6. Кулагин М.И. Избранные труды / М.И. Кулагин. – М.: Статут. (В серии «Классика российской цивилистики», 1997. – 290 с.

УДК 340.114

ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Опацький Р.М., к.ю.н., доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті надано характеристику поняття ювенальної юстиції. Окреслено авторське бачення даної категорії та можливі шляхи його застосування в національному законодавстві. Розглянуті специфічні принципи, притаманні даній категорії.

Ключові слова: ювенальна політика, ювенальна юстиція, права дітей, неповнолітні, принципи.

Опаський Р.Н. ПОНЯТИЕ И ПРИНЦИПЫ ЮВЕНАЛЬНОЙ ЮСТИЦИИ / Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Украина

В статье охарактеризовано понятие ювенальной юстиции. Подчеркнуто авторское видение данной категории и возможные пути его применения в национальном законодательстве. Рассмотрены специфические принципы, присущие данной категории.

Ключевые слова: ювенальная политика, ювенальная юстиция, права детей, несовершеннолетние, принципы.

Opatsky R.M. THE CONCEPT AND PRINCIPLES OF JUVENILE JUSTICE / Dnepropetrovskiy state university of the internal deals, Ukraine

The article describes the concept of juvenile justice. Outlined by the author's vision in this category and the possible ways of its application in national law. We consider specific principles inherent in this category.

Key words: juvenile policy, juvenile justice, child rights, juvenile, the principles.

Сьогодні розвиток ювенальної юстиції як правової основи соціальної політики щодо неповнолітніх є головною точкою докладання зусиль законодавчих, виконавчих і судових органів, органів місцевого самоврядування, різних інститутів громадянського суспільства в Україні.

Сучасний період соціально-економічного розвитку України характеризується поглибленням протиріч різного характеру, у тому числі і в галузі охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, а також загостренням проблем соціальної дезадаптації дітей і підлітків.

На думку юристів, педагогів, психологів, політологів та інших фахівців, соціальне і правове становище неповнолітніх оцінюється як критичне.

Однією з серйозних проблем української держави стає збільшення числа бездоглядних дітей, які втратили сімейні і родинні зв'язки, кинуті батьками або пішли з сімей, які не забезпечили дитині мінімально необхідних умов для життя та повноцінного розвитку, котрі дозволяли жорстоке поводження з ними. Ці діти, як правило, займаються бродяжництвом, жебрацтвом, дрібним злодійством, систематично вживають спиртні напої, токсичні і наркотичні речовини. Вони часто стають жертвами сексуальних злочинів, виявляються втягнутими в протиправну діяльність. Їх життя і здоров'я постійно знаходяться під загрозою.

Актуальною проблемою української держави є щорічне зростання кількості правопорушень, скоєних дітьми та підлітками. Відзначається зростання насильницьких і корисливих злочинів, злочинність неповнолітніх поступово набуває організованого і групового характеру. Майже кожне третє правопорушення відбувається непрацюючими і підлітками, що не відвідують школу. Значне число підлітків роблять суспільно небезпечні діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності.

Звертає на себе увагу малоефективна і розрізнена діяльність існуючих інститутів державної системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх в Україні. Дуже повільно розвивається мережа спеціалізованих установ для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, відсутні спеціальні навчально-виховні заклади для дітей та підлітків із девіантною поведінкою, не достатньо розвинена підліткова наркологічна служба.

Сформована ситуація свідчить про неефективність системи попередження правопорушень неповнолітніх та істотні недоліки правосуддя у справах неповнолітніх, що обумовлено наступними основними причинами.

Множинність зазначених проблем та їх багатогранний характер обумовлюють необхідність принципового вдосконалення правосуддя щодо неповнолітніх. Це породжує ряд питань теоретичного, правового та практичного характеру, що вимагають вивчення та прийняття відповідних рішень на законодавчому рівні. Тому особливої актуальності набувають дослідження, що дозволяють проаналізувати чинне українське кримінально-процесуальне законодавство з точки зору можливостей функціонування на його базі ювенальної юстиції, заснованої на міжнародно-правових стандартах.

Саме вищезазначені положення визначають актуальність теми нашого дослідження.

Проблемність розвитку теми ювенальної юстиції в українській науці пов'язана і багато в чому обумовлена особливостями історичного шляху формування правосуддя у справах неповнолітніх в Україні. Оскільки створення, функціонування і скасування спеціального

правосуддя для неповнолітніх в Україні було пов'язане з першими десятиліттями XX століття, основні фундаментальні дослідження в цій області збіглися з цими тимчасовими рамками.

З метою реформування правосуддя у справах неповнолітніх у Російській Імперії комісія в складі І.Я. Фойницького, П.І. Люблінського та мирових суддів А.М. Беляміна і М.А. Окунева розробила проект положення про устанovu особливого суду у справах неповнолітніх до 17 років.

У радянський період особлива увага приділялася з'ясуванню причин і умов, що сприяють росту злочинності неповнолітніх у СРСР. Цими проблемами займалися В.В. Верін і М.А. Карманов, Н.А. Горшенєва і Г.М. Мінковський. Питання реабілітації та виховання неповнолітніх правопорушників у Радянському Союзі аналізували Ю.М. Антонян, К.М. Бейсебаєв, Н.І. Крюкова і Л.А. Рябіс, А.М. Белякова, Д.С. Карєв і В.С. Орлов, К.Е. Ігошев.

Проблема охорони дитинства та захисту прав дітей у сучасній українській юриспруденції опрацьовується в основному представниками наук цивільно-правового (Л.М. Зілковська, О.І. Карпенко, Л.В. Кулачок, Л.П. Короткова, В.Ю. Москалюк, Л.А. Ольховик, Ж.Л. Чорна) та кримінально-правового (В.М. Бурдін, Є.М. Гідулянова, Т.О. Гончар, А.Є. Голубов, В.В. Вітвіцька, М.Г. Заславська, С.М. Зеленський, С.Г. Киренко, С.М. Корецький, О.О. Левендаренко, Л.В. Левицька, В.Ф. Мороз, Г.М. Омеляненко, С.Г. Поволоцька, А.Б. Романюк, І.О. Топольскова, Н.С. Юзікова, О.О. Ямкова, Н.В. Яницька, А.О. Яровий та ін.) циклів. Окремі праці присвячені особливостям адміністративної відповідальності неповнолітніх та їхніх батьків (О.В. Горбач, Я.М. Квітка, Ю.І. Ковальчук, С.Г. Романчук), трудовим правовідносинам за участю дітей (О.С. Реус), імплементації міжнародного ювенального права (О.І. Вінгловська, Мохаммад Аль Нсур). Але, за винятком кандидатської дисертації С.П. Коталейчука, присвяченої теоретичним аспектам правового статусу неповнолітніх, відсутні загальнотеоретичні дослідження ювенального права як нового напрямку в правовому регулюванні суспільних відносин в Україні.

Метою роботи є комплексне, системне дослідження сутності, особливостей поняття ювенальної юстиції та її функцій відповідно до міжнародно-правових стандартів у рамках теоретичної концепції ювенальної юстиції. На основі дослідження розробити рекомендації щодо вдосконалення системи правосуддя у справах неповнолітніх в Україні та імплементації міжнародних норм в українське законодавство.

Досягнення зазначених цілей зумовило постановку і послідовне рішення наступних основних **завдань**:

1. Визначити поняття "ювенальна юстиція".
2. Розкрити функції ювенальної юстиції.
3. Використовуючи результати дослідження, сформулювати теоретичні висновки та виробити пропозиції щодо вдосконалення системи українського правосуддя у справах неповнолітніх, органів і установ по захисту прав неповнолітніх.

Вихідним методом дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. Широко використовувалися соціологічний, формально-логічний, системний, структурно-функціональний, семантичний, історичний та інші методи наукового пізнання.

Ювенальна юстиція (лат. *juvenalis* – юнацький; лат. *justitia*-правосуддя) – правова основа західної моделі системи державних органів, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, вчинені неповнолітніми. Розрізняють ювенальну юстицію в широкому і вузькому сенсі слова:

- у вузькому сенсі – це спеціалізована гілка судової системи;
- у широкому значенні – це сукупність правових механізмів (медико-соціальних, психолого-педагогічних, реабілітаційних та інших процедур і програм), призначених для забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх, які реалізуються системою державних і недержавних органів, установ і організацій [1].

Таким чином, простою мовою, система органів ювенальної юстиції – це суди, на які покладено місію розглядати справи про кримінальні правопорушення (злочини) неповнолітніх. Також ця

система включає й інші державні та недержавні структури, які проводять контроль за виправленням і реабілітацією неповнолітніх злочинців і профілактику дитячої злочинності, соціальний захист сім'ї та прав дитини. Ювенальна юстиція – це обов'язково виділена із загальної системи правоохоронних органів судова структура для дотримання особливого порядку роботи з неповнолітніми, що дозволяє забезпечити додаткові гарантії їх прав.

Розкриваючи суть ювенальної юстиції, необхідно звернути увагу на об'єкт та суб'єкт даної категорії. Отже, об'єктом ювенальної юстиції є інтереси неповнолітнього та важливі блага, які мають бути визнані та закріплені на законодавчому рівні, а також діюче законодавство, яке має забезпечувати благополуччя неповнолітніх. Систему органів та організацій, чия діяльність спрямована на забезпечення реалізації основних прав неповнолітніх та охорону цих прав, становлять суб'єкти ювенальної юстиції.

Серед учених і практиків до цих пір немає єдиної думки про те, яке місце займає ювенальна юстиція в системі протидії злочинності неповнолітніх. Одні автори вважають, що ювенальна юстиція – елемент системи профілактики. Інші вважають, що профілактика входить в ювенальну юстицію. Так, С.М. Апатенко вважає, що "ювенальна юстиція – це спеціальна система взаємодіючих інститутів, що займаються захистом прав та інтересів неповнолітніх, профілактикою дитячої безпритульності, бездоглядності та правопорушень неповнолітніх" [1].

Деякі автори ототожнюють поняття ювенальної юстиції з ювенальним судом. Зокрема, А.В. Ліхтенштейн вважає, що "ювенальна юстиція являє собою судову систему, що здійснює правосуддя у справах про неповнолітніх і має завдання: судового захисту прав і законних інтересів неповнолітніх та судового розгляду справ про правопорушення та злочини неповнолітніх" [2].

Е.Л. Воронова визначає ювенальну юстицію як "систему захисту прав і законних інтересів неповнолітніх, яка об'єднує навколо спеціалізованого суду у справах неповнолітніх соціальні служби (органи та установи державної системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх), громадські організації" [3].

Змістом ювенальної політики є діяльність відповідних суб'єктів.

Необхідно зазначити, що ювенальну юстицію відрізняють такі специфічні принципи, яких немає в жодному інституті права.

- *Охоронна.* Забезпечення судового захисту неповнолітнього як потерпілого, підсудного, засудженого тощо шляхом закриття справи про злочин неповнолітнього або про посягання на злочин, зменшення розміру покарання у зв'язку з неповноліттям відповідно до Кримінального кодексу України; надання переваги виховному впливу перед примусовими заходами тощо; цей принцип пов'язаний із відновною та примирною функціями;
- *Відновна та примирна.* Ювенальна юстиція має базуватися на відновному принципі. У цьому її істотна відмінність від сучасного «дорослого» правосуддя. Правосуддя у справах неповнолітніх має бути не каральним, а передовсім таким, що відновлює порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого від правопорушення, сприяє усвідомленню правопорушником необхідності відповідати за свої вчинки і здійсненню заходів для відшкодування завданої шкоди. Залагодження конфліктів та вирішення ситуацій, пов'язаних із правопорушеннями, відбувається шляхом досягнення порозуміння між сторонами судового процесу із залученням їх соціального оточення та представників місцевих громад;
- *Реабілітаційна.* Реабілітація стосується і дитини, яка потерпіла від жорстокого поводження або недбалого піклування, і неповнолітнього правопорушника, який має бути ресоціалізований. Для цього ювенальний суд має стати координатором програм і проєктів, а також центральною інституцією серед низки державних та недержавних, які працюють із дітьми [4].
- *Переважно охоронна орієнтація.* Цей принцип специфічний, тому що ювенальна юстиція створювалася і діє до теперішнього часу переважно як кримінальне правосуддя, завдання якого найчастіше асоціюються з кримінальним переслідуванням, обвинуваченням, осудом, покаранням, а не з пріоритетним захистом тих, хто скоїв злочин. Проте історично

суд у справах неповнолітніх створювався як суд, який вирішує двоєдину задачу, – захисту прав дітей і підлітків і кримінального переслідування неповнолітніх злочинців.

- *Соціальна насиченість.* Суть цього принципу – у широкому використанні в судовому процесі по справах неповнолітніх неюридичних спеціальних знань, в акценті на вивченні соціальних умов життя неповнолітніх, що постали перед судом, соціально-психологічних ознак їх особистості. Використання таких спеціальних знань у західній правовій науці носить назву "непрофесійний елемент".
- *Максимальна індивідуалізація судового процесу.* Індивідуалізація в рамках ювенальної юстиції є її принципом тому, що в центрі судового процесу знаходиться особистість неповнолітнього, і саме їй у першу чергу підпорядкована вся судова процедура, що включає правила, відсутні в загальному правосудді. Так, концепція ювенальної юстиції передбачає, що судочинство у справах неповнолітніх має неформальний характер, але це не збігається з традиційними уявленнями про строго регламентовану в законі процедуру. Законодавство та судова практика тих країн, де функціонують суди для неповнолітніх, оцінюють таку правову ситуацію як найефективнішу стосовно до підлітків.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що метою ювенальної юстиції є не покарання, а виховання молодих людей шляхом скорочення шкідливого впливу на дітей і підлітків фактора залучення їх у кримінальне судочинство

З урахуванням вищевикладеного представляється можливим запропонувати таке визначення: *ювенальна юстиція* – це заснована на специфічних принципах особлива система захисту прав неповнолітніх, що включає в себе сукупність державних органів, діяльність яких здійснюється спільно з відповідними методико-психологічними, соціальними службами допомоги дітям і підліткам, за допомогою механізму захисту прав дитини, що застосовуються для забезпечення реалізації його прав.

Саме таке розуміння ювенальної юстиції повинне складатися і в законодавця, який, розроблятиме проект закону "Про основи системи ювенальної юстиції", націливши його на забезпечення взаємодії різних державних, муніципальних і громадських інститутів, що займаються проблемами дітей. Ця взаємодія будується відповідно до широкого розуміння системи ювенальної юстиції, до якої входять не тільки суди, що займаються справами неповнолітніх, а й позасудові органи, а також недержавні некомерційні організації, націлені на захист прав дітей та на реалізацію реабілітаційних програм. Разом із тим проект закону спрямований на розвиток зв'язків усіх державних і недержавних інститутів, що має підвищити ефективність використання наявних ресурсів. Причому особливе місце в побудові взаємодії різних державних органів у цій системі відводиться ювенальним судам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апатенко С.Н. Ювенальная юстиция в системе государственной молодежной политики // Материалы "круглого стола" Государственной Думы ФС РФ "Становление ювенальной юстиции в России: опыт, проблемы и перспективы", 20 марта 2006 г. / С.Н. Апатенко [Электронный ресурс] // Всероссийский информационный портал "Ювенальная юстиция в России". – Режим доступа: <http://www.juvenilejustice.ru/documents/doc3/ss/us1>
2. Головизнина М.В. История эксперимента: опыт создания элементов ювенальной юстиции в Санкт-Петербурге / М.В. Головизнина, Н.Ю. Данилова, А.В. Лихтенштейн [Электронный ресурс] // Вопросы ювенальной юстиции. – М.: Юрист, 2006. – № 2 (7). – Режим доступа: <http://juvenjust.org/index.php?showtopic=198>
3. Воронова Е.Л. Методические рекомендации: Внедрение элементов ювенальной юстиции и восстановительного правосудия в деятельности мировых судей / Е.Л. Воронова. – Ростов-на-Дону. 2004. – 30 с.
4. Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства; Конвенція про права дитини (з постатейними матеріалами); Словник-довідник з ювенальної юстиції / За ред. В.С. Зеленецького, Н.В. Сібільової. – Х.: Право, 2004. – 784 с.